

Wojciech Wiesner*, Maryana Kinash
AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO WE WROCŁAWIU

MOŻLIWOŚCI UPRAWIANIA RÓŻNYCH FORM TURYSTYKI AKTYWNEJ W UKRAIŃSKICH KARPATACH

Abstract

Opportunities for practicing different forms of active tourism
in the Ukrainian Carpathians

Background. Ukrainian Carpathians cover 4% of the Ukraine area and 10.3% of the total area of the Carpathians. The region is among those most often visited by tourists in Ukraine. The values of this part of the Carpathians constitute a natural impulse to the development of tourism in the country. The paper presents the possibilities to practice active tourism in the Ukrainian Carpathians. The main aim is to discover the tourist and recreational infrastructure of the Carpathians, as well as identifying opportunities and problems bound with practicing various forms of active tourism in the Ukrainian Carpathians. **Material and methods.** The material was collected through field research combined with direct observation and diagnostic polls in a group of experts from the tourist industry in Ukraine. Analysis of source materials, maps, and guides was also performed. **Conclusion.** The tourist and recreational potential of the Ukrainian Carpathians is very high, allowing for significant opportunities for active tourism development. There are, however, substantial obstacles, bound with lack of sufficient infrastructure and consistent support by the authorities. The authors indicated tasks to be solved in order to improve the condition of tourist industry.

Key words: active tourism, tourist infrastructure, Ukrainian Carpathians

Słowa kluczowe: turystyka aktywna, infrastruktura turystyczna, ukraińskie Karpaty

WPROWADZENIE

Ukraińskie Karpaty zajmują 4% powierzchni Ukrainy oraz 10,3% powierzchni ogólnej Karpat. Region ten należy do najczęściej odwiedzanych przez turystów na Ukrainie. Walory tej części Karpat stanowią naturalny impuls do rozwoju turystyki w tym kraju. W niniejszej pracy przedstawiono możliwości uprawiania turystyki aktywnej w ukraińskich Karpatach.

Turystyka aktywna polega na podróżowaniu w celach rekreacyjnych przy wydatnym wykorzystaniu własnej aktywności fizycznej – w różnej formie i stopniu natężenia – w pokonywaniu przestrzeni. Turystą aktywnym jest więc osoba, która udaje się poza miejsce zamieszkania w celu podjęcia rekreacji ruchowej w wybranych dyscyplinach turystycznych czy sportowych lub za-

jęciach hobbystycznych ukierunkowanych na rozwój sprawności fizycznej i intelektualnej (Mazurski, 2006).

CEL BADAŃ

Głównym celem badań jest poznanie turystyczno-rekreacyjnej infrastruktury ukraińskich Karpat, a także określenie możliwości i problemów powstających podczas uprawiania różnych form turystyki aktywnej. Wybór tematu wynika z zainteresowania autorów turystyką górską oraz sentymentów związanych z kresami południowo-wschodnimi dawnej Polski.

MATERIAŁ I METODY

Materiał został zebrany dzięki badaniom terenowym połączonym z obserwacją bezpośrednią i sondażami przeprowadzonymi wśród specjalistów z branży turystycznej na

* Autor korespondencyjny

zachodniej Ukrainie. W badaniach dokonano także analizy materiałów źródłowych, przewodników i map.

Głównym celem przeprowadzonych badań było poznanie możliwości uprawiania turystyki aktywnej w ukraińskich Karpatach oraz określenie czynników ograniczających jej rozwój. Ponadto zamiarem autorów było przedstawienie walorów przyrodniczych i antropogenicznych turystyczno-rekreacyjnego kompleksu Karpat na terenie Ukrainy i wskazanie odpowiedzi na pytania: Jakie są możliwości uprawiania turystyki aktywnej w ukraińskich Karpatach? Które ośrodki turystyczne są tu najpopularniejsze? Jakie formy turystyki aktywnej można uprawiać na tym obszarze? Jakie są problemy i perspektywy rozwoju turystyki aktywnej w ukraińskich Karpatach?

W badaniach zastosowano trzy grupy metod:

1. analizę materiałów źródłowych (mapy, przewodniki, źródła internetowe);
2. sondaż diagnostyczny techniką wywiadu;
3. badania terenowe.

Badania zrealizowano na przełomie lat 2015–2016. Sondaż przeprowadzono w środowisku specjalistów branży turystycznej. Były to następujące osoby:

– Roksolana Pelych – menedżer biura podróży Wseswit we Lwowie, absolwentka Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego, kierunku turystyka; 10-letnie doświadczenie w turystyce;

– Myroslava Kovalchuk – menedżer biura Wseswit, w turystyce pracuje 6 lat, uprawia turystykę aktywną;

– Bogdan Dobosh – przewodnik turystyczny z firmy Perlyna Karpat; 16-letnie doświadczenie w turystyce;

– Ihor Chesh – od ponad 10 lat przewodnik karpacki, autor większości pieszych szlaków firmy Perlyna Karpat;

– Yurij Harasymchuk – właściciel bazy turystycznej „12 Misiaciw” w Sławsku, absolwent Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego, kierunku ekonomika, ma uprawnienia przewodnika turystycznego;

– Roman Lavrin – mieszka we Lwowie, ma 28 lat, od ponad 8 lat uprawia turystykę aktywną;

– Taras Kozlovsky – 31 lat, mieszka w Dolinie, co roku odwiedza Karpaty;

– Olga Kovalchuk – pochodzi z Brodów, ma 25 lat, jest instruktorem narciarstwa i snowboardu.

Troje ostatnich badanych uprawia turystykę górską w stopniu zaawansowanym. Podczas badań wykorzystano kwestionariusz wywiadu (zał. 1).

Do gromadzenia i klasyfikowania informacji podczas badań terenowych zastosowano arkusz obserwacyjny (zał. 2) (Łobocki, 2005). Obserwacji poddano stan infrastruktury turystycznej oraz natężenie ruchu turystycznego. Badania terenowe i obserwację przeprowadzono w następujących miejscach ukraińskich Karpat:

1. na pieszym szlaku turystycznym „Na górę Pip Iwan z Dzembroni”;
2. na rowerowym szlaku z Jaremca do wodospadu Diwoczi Slozy;
3. na jeździeckim szlaku z Jaremca do wodospadu Diwoczi Slozy;
4. na początku kajakowego szlaku turystycznego ma Czeremoszu (próg w Dzembroni);
5. w ośrodku narciarskim Bukowel.

Powyższe miejsca obserwacji wybrano ze względu na spodziewane lokalizacje turystyki aktywnej. Czeremosz to najdogodniejsza rzeka dla spływu kajakowego w Karpatach. Główne progi wodne położone są między miejscowościami Dzembronia i Kransnyk. Odbywa się tu wiele obozów kajakowych i raftingowych.

Bukowel to największy ośrodek narciarski na Zachodniej Ukrainie (ryc. 1). Zlokalizowany jest w obwodzie iwanofrankowskim, niedaleko miejscowości Polanica, należącej

Fot. M. Kinash

Ryc. 1. Panorama gór w ośrodku narciarskim Bukowel

do miasta Jaremcze. Ośrodek posiada obecnie 16 wyciągów o łącznej długości prawie 15 km oraz wiele tras narciarskich o różnym stopniu trudności o łącznej długości 50 km (<http://bukovel.com/>).

Pieszzy szlak turystyczny na górę Pop Iwan z Dzembroni liczy 10,5 km, cechuje się średnią trudnością i czasem przejścia 5 godzin. Prowadzi przez Smotryckie Wodospady i górę Uchaty Kamień. Trasa ta, choć dłuższa niż inne, jest łatwiejsza i bardziej malownicza, a sama góra Uchaty Kamień zasługuje na uwagę turystów.

Rowerowy i jeździecki szlak od Jaremcza do wodospadu Diwoczi Slozy prowadzi drogą najpierw asfaltową, następnie betonową, a jeszcze dalej gruntową. Długość szlaku to 7,4 km. Wodospad leży nad rzeką Żonka. Dookoła znajduje się bukowy las i omszałe skały. Obok wodospadu są znajdują się miejsca do odpoczynku – drewniane altanki. Samochodem do wodospadu się nie dojedzie, dzięki czemu jest to idealne miejsce na piesze wędrowki czy też przejażdżkę rowerową lub konną.

WYNIKI

Ogólna charakterystyka ukraińskich Karpat

Ukraińskie Karpaty stanowią fragment łańcucha górskiego Karpat znajdujący się na Ukrainie. Jest to dziesiąta część całości Karpat. Dla porównania 55,5% powierzchni ogólnej Karpat znajduje się w Rumuni, 14,3% na Słowacji, a w Polsce 9,3% (<http://encyklopedia.pwn.pl...>). W podstawowym podziale Karpat wyróżnia się 7 części. Ukraińskie Karpaty należą do Karpat Wschodnich, położonych na zachodzie Ukrainy. Długość łańcucha północno-wschodniego to 280 km, szerokość ponad 100 km. Ukraińskie Karpaty zajmują terytorium obwodów: zakarpaciego, lwowskiego, iwanofrankowskiego i czerniowieckiego. Powierzchnia gór to ponad 24 000 km² (Stojko i wsp., 1991).

W granicach Karpat Wschodnich można wyróżnić następujące obszary fizycznogeograficzne: Karpaty Zewnętrzne (Wschodnie Beskidy, Gorgany i Karpaty Pokucko-Bukowińskie), Karpaty Wododziałowo-Wierz-

Fot. M. Kinash

Ryc. 2. Pasma górskie Gorgany

chowińskie, Karpaty Połonińsko-Czarnohorskie, Karpaty Rachowsko-Czywczyńskie i Karpaty Wulkaniczne (Stojko i wsp., 1991; Kondracki, 1989).

Gorgany (ryc. 2) znajdują się między dolinami rzek Mizunki i Riki. Charakterystyczne dla nich są fantastyczne skalne ospyska (grechoty), strome, prawie idealne szczyty.

Karpaty Pokuckie (najwyższy szczyt – Rotyło, 1485 m n.p.m.) zajmują międzyrzecze Prutu i Czeremoszu, a Bukowińskie (najwyższy szczyt – Magura, 1367 m n.p.m.) – międzyrzecze Czeremoszu i Seretu. Są to niskie, łagodne góry, z gęsto zaludnionymi dolinami.

Karpaty Połonińsko-Czarnohorskie (Karpaty Wewnętrzne) są najwyższą i niewątpliwie najpiękniejszą częścią Ukrainy. Tu znajduje się najwyższy szczyt całej Ukrainy – Howerla (2061 m n.p.m.). Góry te są najmniej zagospodarowane i najmniej zaludnione. Obejmują masyw Czarnohory i Świdowca oraz pasmo Połonińskie. Powierzchnia masywu Czarnohora wynosi 900 km². Czarnohora to najwyższe pasmo Karpat Wschodnich, o unikatowej wartości przyrodniczej. Obecna tu kultura huculska jest bogata i ciekawa. Czarnohora stanowi perłę ukraińskich Karpat, jedyne pasmo ze śladami działalności lodowca. Przyroda jest tu bardzo urozmaicona, żyje tu wiele gatunków roślin i zwierząt, w tym endemitów i reliktów. Zbocza Howerli pokryte są lasami bukowymi i iglastymi, a powyżej znajduje się piętro łąk subalpejskich. Z okazji piątej rocznicy niepodległości Ukrainy na szczycie postawiono płytę, w którą wmontowane są kapsułki z ziemią ze wszystkich regionów kraju. Stoi tu również duży metalowy krzyż. U wschodniego podnóża góry znajduje się źródło Prutu (ryc. 3).

Fot. W. Wiesner

Ryc. 3. Rzeka Prut w okolicy Jaremcza

Osią Karpat Wewnętrznych jest pasmo Połoniniskie. Jego maksymalna wysokość wynosi 1482 m n.p.m. (Połonina Równa). Nie jest ono tak wysokie jak Czarnohora czy Świdowiec, ale rozciąga się na długości 130 km, między rzeką Uż i jej lewym dopływem, Turią (<http://www.karpaty.net.ua/>; <http://guide.karpaty.ua/uk>).

Walory turystyczne ukraińskich Karpat

Walory turystyczne to zespół elementów środowiska naturalnego oraz elementów poza-przyrodniczych, które mogą się stać przedmiotem zainteresowania turystów i decydują o atrakcyjności turystycznej (Kurek, 2007). Mogą one być ukształtowane bez ingerencji człowieka lub przez niego utworzone.

Karpacki region Ukrainy jest bardzo atrakcyjny turystycznie zarówno pod względem walorów przyrodniczych (osobliwości flory i fauny, grupy skał, głazy narzutowe i głazowiska, wąwozy, doliny, przełomy rzeczne, jaskinie i grotty), jak i wytworzonych przez człowieka (unikalna huculska kultura, tradycje, zabytki architektury i budownictwa, miejsca kultu religijnego, ośrodki twórczości ludowej, obiekty historyczno-wojskowe itp.) (Olszański i Rymarowicz, 1993; Ossendowski, 1936; Sobaszko, 2006; Stojko i wsp., 1991; Wielocha, 2006). Z zebranych informacji wynika, że region karpacki należy do najczęściej odwiedzanych regionów turystycznych na Ukrainie. Turystów przyciągają tu walory przyrodnicze i antropogeniczne – naturalne bogactwo gór, rozległe połoniny i górskie łąki, czyste rzeki, szumiące wodospady, stare pałace i zamki na skałach.

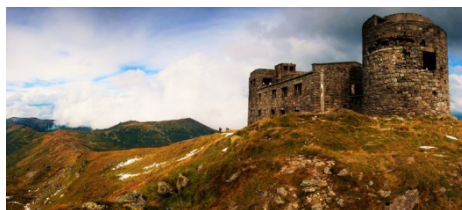
Pop Iwan (2028 m n.p.m.) to góra wyjątkowa. Na jej szczycie znajdują się ruiny polskiego obserwatorium meteorologicznego, tzw. Biały Słoń. Biały Słoń został zbudowany w latach 1936–1938 z inicjatywy gen. Leona Berbeckiego. Obiekt miał 5 pięter, 43 pomieszczenia i 57 okien. Funkcjonował przez 14 miesięcy i był najwyższym stałym zamieszkanym budynkiem w granicach przedwojennej Polski. Mieszkali w nim także żołnierze Korpusu Ochrony Pogranicza. Pełnił on funkcję zarówno obserwatorium astronomicznego, jak i meteorologicznego (głównie na potrzeby lotnictwa). Kierownikiem obserwatorium został Władysław Midowicz – polski geograf i meteorolog (*Dzieje obserwatorium...*).

Samotny budynek, który dominuje dziś nad górkami szczytami, przypomina ruiny zamku i stwarza niepowtarzalne wrażenie (ryc. 4). Ruina jest najwyższą wysokogórką budowlą współczesnej Ukrainy i przyciąga wielu turystów. Przeprowadzona lustracja wykazała, że ściany i fundament obserwatorium nieźle się zachowały.

Inną atrakcją Czarnohory są wysokogórskie jeziora – Niesamowite (1750 m n.p.m.), Mariczejka (1510 m n.p.m.) oraz najwyższe położone jezioro, Brebeneskuł (1801 m n.p.m.).

Natomiast za najpiękniejsze i największe górskie jezioro na Ukrainie uważa się Syne-wyr. To „Morskie Oko” ukraińskich Karpat znajduje się w Gorganach, na wysokości blisko 1000 m n.p.m. Jego maksymalna głębokość to 24 m. Woda jeziora jest czysta i przejrzysta, stąd żyją w niej pstrągi.

Inną atrakcją Gorganów jest rzeka Prut, stynąca z wodospadów. Znajdują się one w pobliżu miejscowości Jaremce (<http://www.yaremcha.com.ua/>). Wodospad Huk utworzył się wskutek powodzi w latach powojennych. Zimą Huk często zamarza. Woda w

Fot. M. Kinash

Ryc. 4. Pop Iwan. Obserwatorium Biały Słoń

Fot. M. Kinash

Ryc. 5. Panorama Beskidów Skolskich

Fot. M. Kinash

Ryc. 6. Skąły Dowbusza

nim spada z wysokości 15 m. Jeszcze bardziej znany jest wodospad Probij (pomnik przyrody). Miejscowi Huculi twierdzą, że miejsce przy górskim wodospadzie wypełnia potężna energia. Wierzą, że tu można nabrać życiowej siły, a z czasem odczuć, jak woda zmywa wszystkie problemy. W pobliżu wodospadu, w Jaremczu, znajduje się duży rynek z pamiątkami, na którym można kupić wyroby lokalnych rzemieślników i wykonać zdjęcia w huculskich strojach. Mistrzowie wytwarzają tu pisanki, rzeźbione i wypalane drewniane skrzynie, talerze, łyżki, rozmaite naczynia, ceramikę, haftowane koszule, ręczniki, dywaniki, wyroby z metalu i skóry (<http://www.yaremcha.com.ua/>).

Badani respondenci podkreślają walory przyrodnicze Beskidów Skolskich (ryc. 5). W pobliżu miasta Skolew w obwodzie lwowskim stworzono Park Narodowy „Beskidy Skolskie”. Znajduje się tu ponad 50 różnych gatunków roślin wpisanych do Czerwonej Księgi Ukrainy. Można tu natrafić na rzadko spotykane gatunki zwierząt – ptaków, gadów i płazów. W roku 2010 sprowadzono stado żubrów. Na terenie parku znajdują się uzdrowiska Schodnica, Skole i Sławskie, oferujące poza klimatem mineralne źródła lecznicze. Jest także stacja sportów zimowych na górce Trostian (<http://carpathian.land/pl/skole>).

Badani zwracają uwagę na jeszcze jeden unikatowy zakątek tych stron – Dolinę Narcyzów. Prawie dwie setki hektarów z dziesiątkami tysięcy żonkilków przyciąga rocznie 10 000 turystów z Ukrainy i zagranicy (<http://www.abcukraina.pl...>).

Wśród wielu atrakcji wymieniano też Skąły Dowbusza (ryc. 6) – górska twierdzą karpackiego zbójnika, średniowieczny zamek Palanka czy pałac Szenborn.

Popularne formy turystyki aktywnej w ukraińskich Karpatach

Turystyka górska należy do najbardziej atrakcyjnych, a zarazem do najtrudniejszych w uprawianiu i organizowaniu form turystyki. Trudności te wiążą się przede wszystkim ze specyfiką poruszania się po terenach niebezpiecznych, o bardzo urozmaiconej rzeźbie, w zmiennych, trudno przewidywalnych warunkach pogodowych. Respondenci pytani o popularne formy turystyki aktywnej w ukraińskich Karpatach odpowiadali wszyscy w podobny sposób. W ukraińskich Karpatach to właśnie piesza turystyka górska jest podstawową formą turystyki aktywnej. „Dla uprawiania turystyki pieszej ludzie nie potrzebują odpowiedniego oraz specjalistycznego sprzętu. W tym przypadku przydadzą się jedynie wygodne buty oraz kondycja osoby chodzącej. Turystyka piesza pozwala na delectowanie się krajobrazami, które mogą nas nie jeden raz zaskoczyć” (Roman Lavrin). Piesza turystyka górska jest idealną metodą poznawania przyrody, zabytków, krajobrazów oraz mentalności ludzi. Ze szczytów gór człowiek może patrzeć na malownicze doliny, szumiące wodospady, wąwozy, burzliwe rzeki. „Jako przewodnik górski z 10-letnim stażem powiem, że zdecydowanie turystyka piesza jest najpopularniejszą formą turystyki. Piesze wędrówki są fantastyczną okazją do poznania gór” (Ihor Chesh).

Badani zwracają też uwagę na rozwój innych form górskiej turystyki aktywnej i kwalifikowanej. Z wywiadów wynika, że są one coraz bardziej popularnym sposobem spędzania czasu wolnego. Rozwijają się w Karpatach takie formy turystyki aktywnej

Fot. M. Kinash

Ryc. 7. Szlak kajakowy na rzece
Czarny Czeremosz

jak górską turystką rowerową, kajakową, jeździecką czy narciarską.

„Co roku odwiedzam Karpaty i co roku staram się poznać coś nowego – stwierdza Taras Kozlovsky. – Uwielbiam kajaki, dlatego dla mnie najlepszą turystyką w Karpatach jest turystyka kajakowa. Karpackie rzeki stwarzają dla niej idealne warunki, a nie są łatwe do przejścia. Prądy rzeczne oraz progi uatrakcyjniają takie spływy” (ryc. 7).

„Warunki do uprawiania turystyki kajakowej w ukraińskich Karpatach są bardzo dobre, ponieważ rzek w Karpatach nie brakuje” (Bogdan Dobosh). Największe rzeki Huculszczyzny to Czeremosz, Prut, Tysa, Bystrycia.

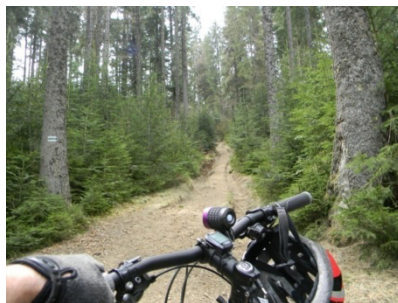
„Uważam, że turystyka aktywna jest popularnym zjawiskiem w Karpatach. Śmiało mogę stwierdzić, iż najpopularniejsze formy turystyki aktywnej w Karpatach to turystyka piesza i rowerowa. Z każdym rokiem buduje się coraz więcej ścieżek rowerowych, turystyka rowerowa się rozwija. Bo przecież rower przejedzie tam, gdzie samochód nie dotrze, a człowiek nie dojdzie. Oczywiście jeśli chodzi o turystykę rowerową, to aby z niej korzystać, należy mieć podstawowy sprzęt, czyli rower i to najlepiej taki troszkę lepszy, szczególnie kiedy uprawia się turystykę rowerową w górach” – mówi Roman Lavrin.

Wzrost popularności turystyki rowerowej (ryc. 8) związany jest z modą na zdrowy styl życia. Jest to najbardziej przyjazny dla środowiska, bezpieczny i zdrowy rodzaj podróżowania. Podstawową infrastrukturą dla turystyki rowerowej są szlaki rowerowe. W naszym wieku trudno sobie wyobrazić turystykę rowerową bez szlaków. Współczesny

turysta podróżuje tak naprawdę tylko po specjalnie przygotowanych, bezpiecznych trasach, które zostały odpowiednio oznakowane, opisane i... wypromowane (Jarzębowska, 2010).

„W ciągu ostatnich kilku lat popularności nabrała turystyka jeździecka, a w okresie zimowym spośród wielu rodzajów turystyki najbardziej atrakcyjna i dogodna do uprawiania jest turystyka narciarska” (Ihor Chesh). Turystyka konna – to dobry sposób, aby uciec od tętniącego życiem miasta i poczuć się częścią natury. Turystyka jeździecka jest jedyną dyscypliną turystyki aktywnej, w której główną rolę odgrywają dwie istoty żywe – człowiek i koń. Pierwszy udokumentowany rajd konny po Karpatach odbył się w 1873 r. Dwóch przyrodników ze Lwowa, Józef Bąkowski i Józef Dziędzielewicz, wjechało wówczas na koniach huculskich na Howerlę w masywie Czarnohory (Urbankiewicz, 1986; Dziędzielewicz, 1877). W dzisiejszych czasach konie są wykorzystywane głównie w celach turystycznych, rekreacyjnych i sportowych.

Wyjazdy narciarskie prowadzone są głównie w zimie, przy stałym śniegu i temperaturze poniżej 0°C. „Stopniowo turystyka narciarska staje się najpopularniejszym sposobem spędzania czasu wolnego. Ten rodzaj turystyki nie tylko jest prestiżowy, ale także pozwala na ciekawe, kreatywne i dobre dla zdrowia spędzanie wolnego czasu. Ponadto zasięg wiekowy i społeczny tego typu rozrywki są bardzo szerokie. Narciarstwo jest dostępne dla małych dzieci i emerytów, studentów i oligarchów, polityków i gospodyń domowych” (Olga Kovalchuk).

Fot. M. Kinash

Ryc. 8. Szlak rowerowy Wolowec –
jezioro Synewyr

„Co roku Karpaty odwiedza mnóstwo turystów. Część z nich przyjeżdża tu po prostu odpocząć, poleżeć na leżaku, opalać się, grillować, pocieszyć swoje oko pięknym krajobrazem. Inni (tych jest więcej) chcą aktywnie spędzić czas: pochodzić po górach, popływać na kajaku, w sezonie letnim pojeździć na rowerze czy koniach, a zimą na nartach. Tu każdy znajdzie coś dla siebie” (Yurij Harasymchuk).

Obserwacja infrastruktury turystycznej ukraińskich Karpat

Przeprowadzona obserwacja dowiodła, że najpopularniejszą formą turystyki aktywnej jest turystyka piesza. Na szlaku można było zaobserwować średnie natężenie ruchu turystycznego, gdyż nie był to szczyt sezonu. Turyści poruszali się niewielkimi grupami, po 4–5 osób, najczęściej w wieku 29–35 lat. Nie mieli specjalistycznego wyposażenia turystycznego, wędrowali z pomocą nawigatora, część z nich miała mapy, niektórzy szli z przewodnikiem. Turyści raczej nie ufają oznakowaniu na szlaku turystycznym. Zorganizowanych, dużych grup nie spotkano. Bardzo mało było turystów z dziećmi oraz osób starszych. Celem większości turystów, których spotkano na szlaku, było poznanie sposobu życia mieszkańców odwiedzanego terenu, a także kultury, gospodarki i historii. Nie brakuje tu turystów, którzy regularnie uprawiają turystykę aktywną – ich głównym celem jest rozwój wydolności fizycznej. Takich turystów można zauważyć od razu, gdyż mają oni odpowiedni ekwipunek turystyczny. Największe natężenie ruchu turystycznego zanotowano na samym szczycie góry Pop Iwan – przebywało tam około 40 osób.

Obserwację turystyki konnej i rowerowej przeprowadzono na szlaku turystycznym z Jaremca do wodospadu Diwoczi Slozy. Szlak ma długość 8 km. Można tu spotkać więcej turystów na rowerach niż na koniach. Nie wszyscy posiadają odpowiedni strój kolarski, są po prostu ubrani sportowo. Natężenie ruchu turystycznego na szlaku było średnie, najwięcej osób znajdowało się przy samym wodospadzie Diwoczi Slozy, gdzie turyści zatrzymują się na dłuższy czas (odpoczynek, posiłek, zdjęcia).

W Jaremczu znajduje się wiele wypożyczalni rowerów oraz stadnin koni. Koszt wypożyczenia roweru wynosi od 40 hrywien/godzinę, natomiast aby podróżować konno, trzeba wydać od 80 hrywien/godzinę. Zamówienie przewodnika lub instruktora dodatkowo zwiększa ten koszt. Najmniej popularną formą turystyki o tej porze roku okazała się turystyka kajakowa. Zaobserwowano jedynie 15 kajakarzy płynących rzeką.

W sezonie zimowym dominuje turystyka narciarska. Można powiedzieć, że 85% osób uprawiających turystykę wybiera narty, natomiast tylko 15% decyduje się na snowboard. W zakresie umiejętności około 20% to osoby początkujące, 10% stanowią profesjonalści, natomiast pozostałych (70%) można uznać za dobrych użytkowników tras. Średni wiek turystów to 25–30 lat, ale nie brakuje dzieci, które dopiero zaczynają się uczyć. W Bukowelu większość turystów ma wypożyczone narty albo snowboard. Sprzęt można wypożyczyć bez problemu. Koszt wypożyczenia nart zaczyna się od 70 hrywien/godzinę.

Przeprowadzona obserwacja wykazała, że w obwodach, które należą do rejonu karpackiego, bardzo słabo rozwinięta jest sieć moteli i przydrożnych zajazdów. Brak parkingów w miejscach atrakcyjnych turystycznie, zwłaszcza przy zabytkowych obiektach, panoramach widokowych czy węzłach szlaków turystycznych. Istniejące miejsca parkingowe są nieprzystosowane do obsługi turystów, co nie sprzyja rozwojowi ruchu turystycznego. Okazuje się to szczególnie dotkliwie w sezonie zimowym, kiedy występują poważne trudności z dotarciem do ośrodków wypoczynku zimowego.

Większość istniejących znaków drogowych nie uwzględnia potrzeb zagranicznych turystów, którzy zazwyczaj nie posługują się językiem ukraińskim. Co ciekawe, to właśnie turyści z zachodniej strony – z Polski, Rumunii, Słowacji, Mołdawii i Węgier – mają łatwiejszy dojazd w Karpaty Wschodnie niż mieszkańcy ze wschodniej Ukrainy.

Ważny dla regionu jest rozwój transportu lotniczego z wykorzystaniem iwano-frankowskiego międzynarodowego portu lotniczego, który jednak obecnie nie funkcjonuje.

Większość tras turystycznych nie jest oznakowana. Obiekty ochrony środowiska mają wprawdzie swój system oznakowania ścieżek ekologicznych, pieszych i kolarskich, jednak ogólnie przyjętego i zatwierdzonego systemu w Ukrainie jeszcze nie ma. Mapa szlaków turystycznych jest również bardzo uboga. Aby rozpocząć aktywnie marketing tego produktu, trzeba zapewnić dobrze wyszkolonych instruktorów i przewodników, w znających języki obce.

Dobrym przykładem rozwoju infrastruktury turystycznej jest ośrodek narciarski Bukowel, którego budowę zaczęto w 2000 r. i który stał się perłą karpackiego zimowego odpoczynku, znaną szeroko poza Ukrainą.

To samo dotyczy turystyki kajakowej. Karpaty mają wszystko, czego potrzeba, aby rozwijać ten rodzaj turystyki: sprzyjający klimat, rozbudowaną sieć górskich i nizinnych rzek i dopływów (Dniestr, Prut, Czernomysz), atrakcyjne krajobrazy, pomniki przyrody, chronione obiekty przyrodnicze, historyczne, kulturowe i architektoniczne zabytki i obszary. Korzystne położenie geograficzne daje możliwość stworzenia międzyregionalnych i międzynarodowych tras i szlaków wodnych. Rozwój tego rodzaju turystyki aktywnej ograniczony jest przez brak systemu oznakowania szlaków wodnych, nieobecność wyposażonych stanic wodnych, brak kwalifikowanych instruktorów kajakarstwa, brak informacji i map szlaków wodnych, niski poziom marketingu i reklamy, brak systemu monitorowania, kierowania i nadzoru dotyczącego stanu rzeczek, niedostateczna liczba punktów wynajmu sprzętu turystycznego (kajaki, kanoa, łodzie, namioty, śpiwory i inny sprzęt), niedostateczny poziom bezpieczeństwa turystów na trasach, niewielka liczba biur podróży oferujących wycieczki wodne.

Podsumowując, można powiedzieć, że Karpaty Wschodnie mają wielki potencjał turystyczny i rekreacyjny, ale wymaga on jeszcze dużego wysiłku inwestycyjnego.

Perspektywy rozwoju turystyki aktywnej w ukraińskich Karpatach

Region karpacki na Ukrainie posiada duży turystyczny i rekreacyjny potencjał, który

tworzą unikalne bogactwa naturalne, korzystne warunki klimatyczne, różnorodny świat roślinny i zwierzęcy, bogata historia i oryginalne walory etnograficzne. Sprawia to, że pojawiają się coraz liczniejsze rzesze turystów i tworzy się szansa rozwoju turystycznego. Turystyka sprzyja wzrostowi zatrudnienia, rozwojowi stosunków rynkowych, międzynarodowej współpracy. Zachęca turystów do poznania bogatej przyrodniczej i historyczno-kulturalnej spuścizny kraju, a także do zachowania równowagi ekologicznej (Mazur, 2005; Pendereckij, 2011; Rutinskij, 2006).

Zdaniem badanych respondentów istnieje jednak wiele istotnych problemów i przeszkód utrudniających efektywny rozwój turystyki w tym regionie, których rozwiązanie będzie sprzyjało umocnieniu gospodarki oraz przyciąganiu turystów krajowych i zagranicznych.

„Karpaty posiadają duży potencjał turystyczny, ale obecnie infrastruktura turystyczna jest stosunkowo słabo rozwinięta, co nie pozwala intensywnie rozwijać turystyki zagranicznej i gości turystów z innych regionów Ukrainy. Materialna baza turystyki wymaga rekonstrukcji, potrzebne jest istotne rozszerzenie sieci turystycznych obiektów i usług” (Yurij Harasymchuk).

Wśród najbardziej istotnych przeszkód w rozwoju gospodarki turystycznej wymieniano przede wszystkim czynniki o charakterze ogólnokrajowym, takie jak:

- brak jednolitego systemu państwowego kierowania turystyką w regionach;
 - podporządkowanie instytucji rekreacyjnych i turystycznych różnym centralnym organom władzy;
 - brak jednoznacznych regulacji prawnych;
 - brak metodycznego, organizacyjnego, informacyjnego i materialnego wsparcia ze strony państwa;
 - nieefektywne wykorzystanie kosztów na poparcie branży turystyki;
 - brak rejestru narodowych dóbr kulturowych kraju;
 - nieefektywne i nieracjonalne przemysłowe wykorzystywanie bogactw naturalnych;
 - niepewna sytuacja polityczna Ukrainy.
- Wśród czynników o charakterze infrastruktury turystycznej badani zwracali uwagę na:

– niezadowalający stan dróg, w tym dróg dojazdowych do obiektów turystycznych i rekreacyjnych, brak komunikacji lotniczej;

– niedostateczną liczbę odpowiednich obiektów turystycznych w miejscach atrakcyjnych turystycznie¹;

– niezgodność zdecydowanej większości obiektów z międzynarodowymi standardami jakości, niski poziom jakości infrastruktury, nieobecność systemów kategoryzacji;

– brak turystyczno-informacyjnych znaków wzdłuż głównych dróg szosowych;

– niedostateczną liczbę miejsc krótkotrwałego odpoczynku wzdłuż głównych dróg szosowych;

– zły stan szlaków turystycznych;

– brak fachowych kadr w branży turystyki i rekreacji;

– niską jakość i niedostateczny asortyment usług turystycznych;

– brak zintegrowanego systemu łączności i marketingu.

Zidentyfikowanie powyższych problemów pozwoliło na sformułowanie zadań, które koniecznie trzeba rozwiązać dla polepszenia stanu gospodarki turystycznej. Można je ująć w kilku kategoriach:

1. szkolenie kadr do zarządzania i obsługi ruchu turystycznego;

2. rozwijanie infrastruktury (nowoczesne szlaki turystyczne dla różnych form aktywności, baza noclegowa i żywieniowa, drogi, połączenia kolejowe, parkingi, stacje benzynowe, sklepy, międzynarodowy port lotniczy w Iwano-Frankowsku);

3. stworzenie oryginalnej oferty turystycznej opartej na strategiach marketingowych, marce regionu, informacji turystycznej, promocji i kampanii reklamowej;

4. rozwój badań naukowych wraz z wdrożeniami wyników do praktyki turystycznej;

5. rozwój kontaktów międzynarodowych.

Wykonanie tych zadań oraz ekonomiczna stabilność w państwie będą sprzyjały udanemu rozwojowi turystyki. I odwrotnie – turystyka rejonu karpackiego może być jedną z najważniejszych części gospodarki, za któ-

rej pomocą można polepszyć ekonomiczny rozwój kraju.

Sytuacja ta stopniowo się poprawia. „Warto zauważyć, że ostatnio poświęca się niemało uwagi polepszeniu stanu i rozwojowi zasobów rekreacyjnych i turystycznych. W ostatnich latach przeprowadzono rekonstrukcje najwybitniejszych obiektów historii i kultury regionu na dużą skalę. Do tego obserwuje się ciągłą tendencję do wzrostu liczby firm turystycznych oraz turystów” (Roksolana Pelych).

Optymistycznym sygnałem dla przyszłego rozwoju infrastruktury turystycznej ukraińskich Karpat jest opracowanie regionalnego programu rozwoju turystyki w obwodzie iwanofrankowskim na lata 2016–2020. Realizacja tego programu pozwoli na stworzenie pozytywnego wizerunku obwodu iwanofrankowskiego jako rozwiniętego regionu turystycznego na Ukrainie i we wschodniej Europie. Celem programu jest wspieranie produktów turystycznych w oparciu o unikalne i różnorodne bogactwa dziedzictwa naturalnego, historycznego i kulturalnego (*Riszenija...*). Podsumowując wszystkie zebrane informacje, stworzono zestawienie SWOT perspektyw rozwoju turystyki w ukraińskich Karpatach (tab. 1).

WNIOSKI

Przeprowadzone badania pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków:

1. Ukraińskie Karpaty mają niezwykle wysoki potencjał turystyczno-rekreacyjny, co oznacza możliwości istotnego rozwoju turystyki aktywnej. Do najważniejszych walorów przyrodniczych zaliczyć można masywy górskie, liczne rezerваты przyrody, górskie jeziora i wodospady. W omawianym terenie rozmieszczonych jest wiele zabytków historycznych i kulturowych.

2. Istnieje jednak w tym regionie wiele poważnych przeszkód w rozwoju turystyki aktywnej związanych z brakiem dostatecznej infrastruktury oraz konsekwentnego wsparcia ze strony władz państwowych. Identyfikacja tych kwestii pozwoliła na sformułowanie zadań, które koniecznie trzeba rozwiązać, by poprawić stan gospodarki turystycznej.

¹ Co interesujące, już przed I wojną światową istniało w masywie Czarnohory 6 schronisk, a w okresie międzywojennym powstało kolejnych 6. Większość z nich nie dotrwała do dziś (<https://gorskieopowiesci...>; Olszański i Rymarowicz, 1993).

Tab. 1. Zestawienie SWOT – analiza rozwoju turystyki w ukraińskich Karpatach

SILNE STRONY		SŁABE STRONY	
1.	unikalny potencjał naturalno-rekreacyjny: walory przyrodnicze oraz antropogeniczne: klimat, czyste powietrze, wody mineralne, rzeki, góry		niedostateczny poziom rozwoju infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej
2.	dziedzictwo historyczne, kulturowe, architektoniczne i unikalna kultura (obyczaje, tradycje, obrzędy)		niedostateczna jakość i asortyment usług turystycznych
3.	pragnienie mieszkańców, by zajmować się problemami turystyki		przemysłowe wycinanie lasów
4.	obecność atrakcji artystycznych i festiwalowych		niedostateczna liczba hoteli
5.	zadbane środowisko naturalne, duży udział ekologicznie czystych terytoriów		niski poziom usług reklamowych i informacji
6.	korzystne położenie geograficzne		brak strategii rozwoju turystyki i uzgodnionego planu działań
7.	obecność rezerwatów przyrody		niewystarczająca liczba zakładów wypoczynku i rozrywki
8.	rozwinięta infrastruktura		niski poziom kwalifikacji pracowników branży turystycznej
9.	duża liczba ośrodków turystycznych		wysokie ceny usług
MOŻLIWOŚCI		ZAGROŻENIA	
1.	zwiększenie inwestycji w rozwój ośrodków turystycznych		niedostateczne finansowanie realizacji programów państwowych
2.	stworzenie wspólnych produktów turystycznych z sąsiednimi obwodami i krajami europejskimi, realizacja różnych programów i projektów turystycznych		konkurencja w branży turystycznej z innymi krajami i regionami
3.	podniesienie jakości usług turystycznych		zwiększenie cen usług
4.	pozyskanie większej liczby turystów zagranicznych		niebezpieczeństwo ekologiczne
5.	rozwój nowych form turystyki aktywnej		rosnące wymagania rynku
6.	rozwój infrastruktury turystycznej		zmiany w prawie lub globalny kryzys gospodarczy

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zebranych od respondentów

3. Stworzenie nowoczesnego rynku usług rekreacyjnych i turystycznych w ukraińskich Karpatach wymaga rozwiązań systemowych, intensywnych badań naukowych, rewitalizacji obiektów historycznych, współpracy międzynarodowej, ekonomicznej stymulacji nowych projektów turystycznych (turystyka rodzinna, ekoturystyka, turystyka biznesowa i konferencyjna), akcji edukacyjnej, a przede wszystkim systematycznego rozbudowywania infrastruktury.

4. Główny motyw podejmowania turystyki aktywnej – jakim jest racjonalny wysiłek fizyczny i odpoczynek, chęć poznania nowych miejsc, poszukiwanie przygód – pozwala ten rodzaj turystyki uprawiać nawet przy tak niekorzystnych uwarunkowaniach ekonomicznych. Dominującą formą jest górska turystyka piesza, ale obok niej rozwija się turystyka zimowa, rowerowa i kajakowa.

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik 1

Kwestionariusz wywiadu swobodnego:

1. Jaki jest poziom infrastruktury turystycznej w rejonie karpackim?
2. Jakie są najpopularniejsze ośrodki turystyczne w ukraińskich Karpatach?
3. Co decyduje o ich popularności?
4. Które formy turystyki aktywnej są najbardziej popularne wśród turystów odwiedzających Karpaty na Ukrainie?
5. W jakich okresach turystyka aktywna jest uprawiana najczęściej?
6. Kto uprawia turystykę aktywną w ukraińskich Karpatach?
7. Jakie są najważniejsze motywy uprawiania turystyki aktywnej?
8. Jakie są perspektywy rozwoju turystyki aktywnej w ukraińskich Karpatach?
9. Jakie są trudności (bariery) w rozwoju turystyki aktywnej w ukraińskich Karpatach?
10. Co należy zmienić w gospodarce turystycznej regionu?

Załącznik 2

Wzór arkusza obserwacyjnego rejestrującego informacje związane z uprawianiem turystyki aktywnej w rejonie karpackim

	Termin	Forma turystyki	Czas	Miejsce obserwacji
1.	30.10–01.11.15	turystyka piesza	5 godzin	szlak na górę Pop Iwan z Dzembroni
2.	30.10–01.11.15	turystyka rowerowa	4 godziny	rowerowy szlak z Jaremcza do wodospadu Diwoczi Slozy
3.	30.10–01.11.15	turystyka jeździecka	4 godziny	jeździecki szlak z Jaremcza do wodospadu Diwoczi Slozy
4.	30.10–01.11.15	turystyka kajakowa, rafting	5 godzin	początek szlaku turystycznego (próg w Dzembroni)
5.	06–07.02.16	turystyka narciarska	5 godzin	ośrodek narciarski Bukowel

Źródło: Łobocki, 2005, s. 27

Zarejestrowane informacje:

1. Termin realizacji obserwacji.
2. Forma obserwowanej turystyki aktywnej.
3. Czas obserwacji.
4. Miejsce obserwacji.
5. Środki pomocnicze.
6. Cel prowadzonej obserwacji.
7. Rejestrowane zdarzenia.
8. Obserwator.

BIBLIOGRAFIA

- Dzieje obserwatorium astronomicznego na Popie Iwanie*. Koło Naukowe Astronomów, UW. Po-brano 06.03.2016 r. z: http://www.astrouw.edu.pl/knastr/knastr_old/index.php?stro-na=artykuly/iwan
- Dziędzielewicz, J. (1877). *Wycieczki po Wschod-nich Karpatach*. Kraków: Wł.L. Anczyc. Po-brano 06.06.2016 r. z: <https://polona.pl/item/1680101/2/>
- <http://bukovel.com/> [dostęp: 15.05.2016].
- <http://carpathian.land/pl/skole> [dostęp: 06.06.2016].
- <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Karpa-ty;3920698.html> [dostęp: 15.05.2016].
- <http://guide.karpaty.ua/uk> [dostęp: 15.05.2016].
- <http://www.abcukraina.pl/newsy-z-ukrainy/60-dolina-narcyzow.html> [dostęp: 06.06.2016].
- <http://www.karpaty.net.ua/> [dostęp: 15.05.2016].
- <http://www.yaremcha.com.ua/> [dostęp: 15.05.2016].
- <https://gorskieopowiesci.wordpress.com/2015/08/08/ocalic-kresy-czyli-przedwojenne-polskie-schroniska-na-czarnohorze-cz-1> [dostęp: 08.08.2015].
- Jarzębowska, M. (2010). Turystyka kwalifikowana (turystyka aktywna) w koncepcji turystyki zrównoważonej. W: A. Kowalczyk (red.), *Tu-rystyka zrównoważona* (s. 256–264). Warszawa: WN PWN.
- Kondracki, J. (1989). *Karpaty*. Warszawa: WSiP.
- Kurek, W. (2007). *Turystyka*. Warszawa: WN PWN.
- Łobocki, M. (2005). *Metody i techniki badań pe-dagogicznych*. Kraków: Impuls.
- Mazur, F.F. (2005). *Socialno-ekonomiczni umowy rozwoju rekreacyjnej przemysłu (na przykładzie Kar-patskiego regionu)*, *Nawczalnij posibnik*. K.: Centr uczbowoj literaturi.
- Mazurski, K.R. (2006). *Geneza i przemiany tu-rystyki*. Wrocław: Wyższa Szkoła Zarządzania.
- Olszański, M., Rymarowicz, L. (1993). *Powroty na Czarnohorę*. Pruszków: Rewasz.
- Ossendowski, F.A. (1936). *Huculszczyzna. Gor-gany i Czarnohora*. Poznań: Wydawnictwo Polskie R. Wegnera (reprint: Wrocław, Osso-lineum 1990).
- Pendereckij, O.B. (2011). *Teritorialna organizaci-ja promislowego turizmu Karpatskiego suspilno-geograficznego rajonu ta osnowni napriamki ii wdoskonalenija*. Iwano-Fankiwnsk: IFNTUNG.
- Riszenija pro kompleksu regionalnu cilowu pro-gramu rozwinu turizmu w oblasti na 2016–2020 roki*. Ukraina Iwano-Frankiwnska Ob-lasna Rada, Szoste demokratyczne sklikanija (Tridcat dewiata sesija) wid 16.10.2015. No 1820-39/2015 m. Iwano-Frankiwnsk.
- Rutinskij, M.N. (2006). Suczasnij stan ta napriamki rozbudowi kurortno-rekreacyjnoj infrastrukturi Iwano-Frankiwnszczini. *Istoriija ukraiwnskoj geografii: Wseukraiwnskij naukowo-teoreticznij czasopis*, 2(14), 45–48.
- Sobaszko, W. (2006). *Girskimi cteżkami Karpat*. Iwano-Frankiwnsk: Centr Europe.
- Stojko, C., Gadacz, E., Szimon, T., Michalik, S. (1991). *Zapowidni ekosystemi Karpat*. Lwów: Swit.
- Urbankiewicz, J. (1986). *Gdzie są konie z tamtych lat*. Łódź: KAW.
- Wielocha, A. (red.) (2006). *Huculi Mountains*. Kra-ków: COTG PTTK.

Praca wpłynęła do Redakcji: 06.07.2016

Praca została przyjęta do druku: 11.10.2016

Adres do korespondencji:

Wojciech Wiesner

Katedra Rekreacji

Akademia Wychowania Fizycznego

al. I.J. Paderewskiego 35

51-612 Wrocław

e-mail: wojciech.wiesner@awf.wroc.pl